

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.34>

TEORETYCZNE I PRAWNE PODEJŚCIA DO ROZUMIENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI ADMINISTRACYJNEJ: STAN OBECNY

Svetlana Maryshchuk

studentka Instytutu Badawczego Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-3623-0084

svitlana_maryshchuk@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono alokacji i uogólnieniu teoretycznych i prawnych podejść do rozumienia odpowiedzialności administracyjnej we współczesnej doktrynie prawa administracyjnego. Ustalono, że odpowiedzialność prawna ma społeczną podstawę pochodzenia, z jednej strony to złożone zjawisko prawne jest wynikiem postępującego rozwoju społeczeństwa, a z drugiej strony jest integralnym środkiem jego uporządkowanego istnienia, ze względu na potrzebę zapewnienia i ochrony praw i wolności człowieka i obywatela oraz interesów publicznych społeczeństwa jako całości. Opierając się na uogólnieniu współczesnych teoretyczno-prawnych podejść do rozumienia odpowiedzialności administracyjnej, autor proponuje rozpatrywać ją jako rodzaj odpowiedzialności prawnej (retrospektywnej) w dwóch aspektach 1) obiektywnym (statycznym) – formalnie umocowanym w aktach prawnych (normatywnych podstawach odpowiedzialności administracyjnej) i mającym abstrakcyjny, niespersonalizowany charakter; 2) subiektywnym (dynamicznym) – jest realizowana poprzez stosunki materialnoprawne i procesowe wynikające z faktu popełnienia wykroczenia administracyjnego (występku) (faktyczne podstawy odpowiedzialności administracyjnej) pomiędzy państwem reprezentowanym przez uprawnione podmioty a podmiotem, który dopuścił się wykroczenia, tj. ma charakter konkretnie spersonalizowany.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność administracyjna, odpowiedzialność prawna, kara administracyjna, środki odpowiedzialności administracyjnej, wykroczenie administracyjne, przymus administracyjny, sankcja.

THEORETICAL AND LEGAL APPROACHES TO UNDERSTANDING ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY: CURRENT STATE

Svetlana Maryshchuk

Recipient of the Research Award

Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-3623-0084

svitlana_maryshchuk@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the identification and generalization of theoretical and legal approaches to the understanding of administrative responsibility in the modern doctrine of administrative law. It was determined that legal responsibility has a social basis of origin, on the one hand, this complex legal phenomenon is the result of the progressive development of society, and on the other, it is an integral means of its orderly existence, conditioned by the need to ensure and protect the rights and freedoms of man and citizen and public interests of society as a whole. On the basis of the generalization of modern theoretical and legal approaches to the understanding of administrative responsibility, it is proposed to consider it as a type of legal (retrospective) responsibility in two planes: 1) objective (static) – formally enshrined in normative legal acts (normative grounds of administrative responsibility), has abstract not personified character; 2) subjective (dynamic) – is realized through material-legal and procedural legal relations arising from the fact of committing an administrative offense (misdemeanor) (actual basis of administrative responsibility) between the state in the person of authorized subjects and the subject who committed the offense, that is, has a specific personified character.

Key words: administrative responsibility, legal responsibility, administrative penalty, measures of administrative responsibility, administrative offense, administrative coercion, sanction.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН

Світлана Маришчук

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-3623-0084

svitlana_maryshchuk@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено виокремленню та узагальненню теоретико-правових підходів до розуміння адміністративної відповідальності у сучасній доктрині адміністративного права. Визначено, що юридична відповідальність має соціальну основу походження, з одного боку це складне правове явище є результатом поступального розвитку суспільства, а з іншого – вона є невід’ємним засобом його впорядкованого існування, зумовленого необхід-

ністю забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина та публічних інтересів суспільства в цілому. На підставі узагальнення сучасних теоретико-правових підходів до розуміння адміністративної відповідальності запропоновано розглядати її як різновид юридичної (ретроспективної) відповідальності у двох площинах: 1) об'єктивна (статична) – формально закріплена у нормативно-правових актах (нормативні підстави адміністративної відповідальності), має абстрактний не персоніфікований характер; 2) суб'єктивна (динамічна) – реалізується через матеріально-правові та процесуальні правовідносини, що виникають з факту вчинення адміністративного правопорушення (проступку) (фактична підстава адміністративної відповідальності) між державою в особі уповноважених суб'єктів та суб'єктом, що вчинив правопорушення, тобто має конкретний персоніфікований характер.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, юридична відповідальність, адміністративне стягнення, заходи адміністративної відповідальності, адміністративне правопорушення, адміністративний примус, санкція.

Постановка проблеми. Ст. 3 Конституції України проголосила найважливіші положення, згідно з якими саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (Конституція України, 1996). Саме положення цієї статті Основного Закону мають визначати спрямованість розвитку сучасного адміністративного права України у європейському векторі розвитку нашої держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод, як головного обов'язку держави, зумовлює необхідність існування відповідного правового механізму гарантування, забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, важливою складовою якого виступає і юридична відповідальність, зокрема адміністративно-правова.

Важливість цього виду юридичної відповідальності як провідного інституту адміністративного права для стабільного захисту прав і свобод громадян, суспільних відносин у державі підтверджується стабільним та інтенсивним розвитком нормативно-правового забезпечення, яке відбувається впродовж останніх років, адже на сьогодні адміністративна відповідальність служить дієвим правовим інструментом боротьби з наймасовішими протиправними проявами, якими є адміністративні правопорушення, що об'єктивно спонукає до постійної уваги стосовно цього правового феномену та подальшого його вдосконалення (Гончарук, 2007; Колеснікова, Калініченко, 2019).

Стан дослідження. Слід констатувати, що наукова полеміка з приводу дослідження різноманітних аспектів адміністративної відповідальності не припиняється, починаючи від радянського періоду і по сьогодні, незважаючи на величезну кількість наукових праць, присвячених як суто теоретичним, так і прикладним аспектам і проблемним питанням цього правового явища. Зокрема вагомий внесок в дослідження основних властивостей та проблем інституту адміністративної відповідальності зробили такі провідні вчені-адміністративисти як Авер'янов В., Банчук О., Гаращук В., Голосніченко І., Гришина Н., Гриценко І., Дембіцька С., Джафарова О., Дрозд О., Калініченко Л., Колеснікова М., Коліушко Т., Коломоєць Т., Колпаков В., Кузьменко О., Лук'янець Д., Поштаренко О., Шатрава С. та багато інших.

Початок будь-якого реформування, в тому числі й реформування інституту адміністративної відповідальності, насамперед має починатися з аналізу термінології і визначення її відповідності сучасним умовам суспільного життя, розвитку права, науки, зарубіжним досягненням. Наступним на цьому етапі має стати перегляд системоутворюючих термінів, які складають основу певної сфери, що підлягає реформуванню. Для інституту адміністративної відповідальності одним із визначальних є саме поняття «адміністративна відповідальність» (Коліушко, Банчук, 2008).

Враховуючи наведене **метою** статті є виокремлення та узагальнення теоретико-правових підходів до розуміння адміністративної відповідальності у сучасній доктрині адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Гришина Н., проводячи дослідження соціально-правових аспектів адміністративної відповідальності відзначає, що відповідальність виникає в результаті соціальної необхідності впорядкування поведінки людей із системою суспільних відносин як сфера меж, рамок необхідної поведінки людини, вимог суспільства до індивіда, як невідворотності відповідальності за свою поведінку перед особою чи організацією, котрі мають на це право (Гришина, 2008: 8). Тобто юридична відповідальність має соціальну основу походження, з одного боку це складне правове явище є результатом поступального розвитку суспільства, а з іншого – вона є невід'ємним засобом його впорядкованого існування, зумовленого необхідністю забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина та публічних інтересів суспільства в цілому.

Виходячи зі змісту положень п. 22 ст. 92 Конституції України (Конституція України, 1996), законодавець визначає адміністративну відповідальність одним із видів юридичної відповідальності. З доктринальної точки зору роль і місце адміністративної відповідальності в адміністративно-правовому просторі Колпаков В. визначив, по-перше, тим, що відносини адміністративної відповідальності разом із відносинами публічного управління, адміністративних послуг і адміністративного судочинства утворюють предмет адміністративного права. По-друге, прагматичністю її теоретичних концепцій, домінуюча спрямованість яких окреслена проблематикою Кодексу України про адміністративні правопорушення. По-третє, генетичними зв'язками адміністративної відповідальності з відповідальністю кримінальною, а адміністративного проступку – зі злочином» (Колпаков, 2008: 7).

Слід зауважити, що дискусійність визначення самого терміну «адміністративна відповідальність» в науці адміністративного права пов'язана в тому числі з невизначеністю даного поняття на законодавчому рівні. Зокрема розділ II Кодексу України про адміністративні правопорушення (Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984) має назву «Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність». У ст. 9 даного Розділу міститься визначення адміністративного правопорушення (проступку) яким

«визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність». Водночас стосовно адміністративної відповідальності, як окремої категорії, законодавець обмежився посиланням на те, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності» (ч. 2 ст. 9) та визначенням міри адміністративної відповідальності, якою є «адміністративне стягнення, що застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» (ст. 23). Наведене по-перше, свідчить про те, що законодавчо адміністративна відповідальність передбачена за правопорушення, що характеризуються порівняно невеликою суспільною небезпечністю (або суспільною шкідливістю), по-друге, адміністративна відповідальність розглядається законодавцем як спосіб застосування заходів адміністративного примусу, і по-третє, про правоохоронну (правозахисну), виховну та превентивну функції адміністративної відповідальності.

Що стосується сучасної правничої літератури, існує декілька підходів до розуміння змісту адміністративної відповідальності. Одним із таких підходів є розуміння адміністративної відповідальності як ретроспективної (негативної) або перспективної (позитивної). Ретроспективна (негативна) відповідальність являє собою відповідну реакцію держави на вчинення правопорушення, на минуле і протиправне винне діяння, що має негативні наслідки для правопорушника і полягає у застосуванні до нього заходів державного примусу (Іванова, 2012: 24), з чим ми цілком погоджуємося.

Позитивна відповідальність у науковій літературі визначається як виконання юридичного обов'язку, або виконання не тільки правових, а й моральних норм, а також як внесок у розвиток суспільства. Позитивна відповідальність розуміється як внутрішній стан індивіда, усвідомлення особи, його почуття обов'язку перед суспільством, державою, колективом, іншими громадянами та самим собою (Гришина, 2014: 62). На думку Наливайко Л., позитивна юридична відповідальність суб'єкта – первинне, а ретроспективна – вторинне відношення юридичної відповідальності; перше є однією із передумов виникнення другого. Ретроспективна юридична відповідальність настає саме тому, що до правопорушення суб'єкт знаходиться в загальному відношенні відповідальності щодо держави, але розриває цей зв'язок актом безвідповідальної поведінки. Заперечуючи наявність загальних відносин правової відповідальності, не можна розуміти природу, джерела походження ретроспективної відповідальності (Наливайко, 2000: 180). Матіос А. в свою чергу зазначає, що як правова якість суб'єктів правовідносин адміністративна відповідальність являє собою суб'єктивний юридичний обов'язок для осіб, винних у порушенні встановлених адміністративно-правовими нормами правил поведінки, відшкодувати заподіяні суспільним відносинам збитки і зазнати заходів адміністративного стягнення відповідно до чинного законодавства (Матіос, 2006: 12). В цілому не заперечуючи проти існування концепції перспективної (позитивної) відповідальності, зокрема в контексті дослідження наприклад соціальної відповідальності, на наш погляд, по-перше, є некоректним змішування та поєднання таких взаємопротилежних та якісно різних за змістом юридичних категорій як «обов'язок» і «відповідальність». Ст. 68 Конституції України чітко передбачено – «кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності». Тобто юридична відповідальність є негативним наслідком невиконання або неналежного виконання передбачених нормативно-правовими актами обов'язків. По-друге, концепція «позитивної відповідальності» на нашу думку має певною мірою штучний характер, враховуючи наявність таких усталених категорій як «обов'язок», «правомірна поведінка», «правосвідомість», які є цілком функціональними в досліджуваному контексті. Таким чином відбувається переобтяження базового термінологічного апарату юридичних термінів, створення нових термінів (нових концепцій) для уже існуючих правових явищ, що мають власні спеціальні поняття в даному контексті є надуманим та не має прикладного значення.

Ще одним негативним аспектом концепції «позитивної відповідальності» на нашу думку є власне її походження – зокрема Гришина Н. відмічає, що «коріння виникнення теорії позитивної відповідальності слід шукати там, де правова теорія перехрещується з пануючими в державі ідеологічними установками. Майже всі дослідники радянського періоду, які розробляли теорію позитивної юридичної відповідальності, як відправну точку використовували положення нормативних актів і партійних документів того часу з урахуванням відповідного ідеологічного підґрунтя» (Гришина, 2014: 62). В контексті наведеного вважаємо за доцільне навести думку Бевзенко В., який цілком слушно відзначає, що «як не прикро і що найнебезпечніше, радянська спотворена уява про суть адміністративного права, його призначення й наповнення продовжує ширитися вже в сучасній українській юридичній спільноті. Цілком непридатні до застосування, а тим паче до розвитку, пережитки доби занепаду адміністративного права спотворюють об'єктивне сприйняття адміністративно-правових категорій, їх тлумачення й застосування» (Бевзенко, 2019).

Що стосується інших підходів до розуміння адміністративної відповідальності, у Великій українській енциклопедії відмічається про існування також вузького та широкого підходів: «У вузькому розумінні адміністративна відповідальність настає лише за наслідки вчинених фізичними особами правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Органами, що можуть здійснювати притягнення до адміністративної відповідальності і накладати стягнення, є виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад та їхні посадові особи; адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських,

селищних, міських радах; суди; органи державних інспекцій. У широкому розумінні адміністративна відповідальність передбачає відповідальність суб'єктів владних повноважень (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб) за порушення норм права. Порядок притягнення до цього різновиду адміністративної відповідальності визначено в Кодексі адміністративного судочинства України, а суб'єктом притягнення є адміністративний суд» (Банчук, 2020).

Розробники проекту Концепції реформування адміністративного права України, який був переданий на розгляд парламенту України ще у 2000 році, вважають, що суб'єкти владних повноважень (представники держави) несуть адміністративну відповідальність на підставі адміністративних правопорушень, тобто порушень адміністративно-правових норм, відповідно до рішень адміністративного суду, а особи несуть адміністративну відповідальність за вчинені адміністративні проступки як різновиди адміністративних правопорушень. На підставі цих положень автори проекту Концепції вважають за доцільне відмовитися від застосування у Кодексі України про адміністративні правопорушення терміна «адміністративне правопорушення», залишивши термін «адміністративний проступок», відповідно перейменувавши законодавчий акт (Коліушко, Банчук; Поштаренко, 2020).

В цьому контексті дослідники Центру політико-правових реформ цілком слушно констатують, що з часу прийняття Основного Закону стало очевидним, що держава, її представники також можуть відповідати перед особою («Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» – ч. 2 ст. 3; «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» – ст. 56). Подібний розвиток відносин «особа-держава» із подальшим зрівнянням у правах їх учасників є проявом подальшої демократизації українського суспільства. Тому адміністративну відповідальність може нести не тільки одна сторона відносин – особа, але й інша сторона – представник держави (Коліушко, Банчук, 2008). Такий підхід в контексті європейського вектору розвитку України є абсолютно слушним, адже в цілому призначенням адміністративного права в країнах розвинутої демократії є потрійне завдання: «а) здійснення організаційних заходів щодо створення гідних умов життя людини; б) захист громадянина в його правах від дій органів публічної адміністрації; в) унормування діяльності публічної адміністрації таким чином, щоб вона могла ефективно виконувати свої завдання та функції» (Куркова, 2019: 275).

Що стосується самого визначення поняття «адміністративна відповідальність», тут теж не спостерігається єдності думок науковців. Авер'янов В. визначає адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, які вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень (Авер'янов, 2004: 434–435). Схожої позиції дотримується Лук'янець Д., який вважає, що адміністративна відповідальність – це відносини, що виникають між органами виконавчої влади і фізичними або юридичними особами (за умов відсутності між ними відносин службового підпорядкування) з приводу вчинення останніми передбачених законодавством діянь і полягають у застосуванні до них в адміністративному порядку передбачених законом стягнень (Лук'янець, 2001: 26–34). Поштаренко О. при цьому зауважує, що адміністративна відповідальність існує не тільки у вигляді правовідносин, а й як об'єктивна правова реальність у відповідних нормативно-правових актах, які передбачають адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень (Поштаренко, 2020: 177).

Гончарук С. в свою чергу звертає увагу, що адміністративна відповідальність все більше сприймається як специфічна форма державно-правового реагування на певну категорію протиправних проявів, які розцінюються в законі, як адміністративні проступки; як самостійний правовий засіб охорони та захисту відповідних суспільних відносин. Хоча, як зазначає автор, абсолютно не можна заперечувати щодо її нерозривного зв'язку з адміністративним примусом (зокрема застосуванням адміністративних стягнень, як форми реалізації такої відповідальності) та адміністративно-правової основи її регламентації (Гончарук, 2006: 38). На думку Дембіцької С. адміністративна відповідальність має подвійну природу – вона є різновидом адміністративного примусу та юридичної відповідальності (Дембіцька, 2015: 77). При цьому, як зазначає Городецька І., поняття «адміністративний примус» значно ширше за поняття «адміністративна відповідальність», тобто остання є частиною першої (Городецька, 2011: 119).

З позиції санкційного підходу адміністративну відповідальність розглядають Коломоєць Т. та Гриценко І. – як різновид правової відповідальності, специфічну форму негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (насамперед адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленних законом формах і порядку» (Коломоєць, 2009; Гриценко, 2008). В контексті наведеного Поштаренко О. цілком слушно зауважує, що «коректніше зазначити, що це негативне реагування не «з боку уповноваженого органу», а з боку держави, правопорушник мусить відповісти перед державою в особі уповноваженого державного органу, а не перед уповноваженим органом, який держава наділяє правом притягнути правопорушника до відповідальності» (Поштаренко, 2020: 178). Гончарук С. надає схоже визначення адміністративної відповідальності – це вид правової відповідальності, який передбачає застосування уповноваженими на те органами чи посадовими особами адміністративних стягнень щодо фізичних або юридичних осіб, які

вчинили адміністративні проступки (Гончарук, 2007: 58). Водночас слід звернути увагу, що Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено, що за вчинення адміністративних правопорушень можуть бути застосовані не тільки адміністративні стягнення, але й заходи впливу до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 24¹). Тобто заходами адміністративної відповідальності законодавчо визначено як адміністративні стягнення, так і заходи впливу до неповнолітніх.

Висновки. Узагальнюючи наведені теоретико-правові підходи спробуємо сформулювати власне бачення цього складного теоретико-правового феномену. Пропонуємо розглядати адміністративну відповідальність як різновид юридичної (ретроспективної) відповідальності у двох площинах: 1) об'єктивна (статична) – формально закріплена у нормативно-правових актах (нормативні підстави адміністративної відповідальності), має абстрактний не персоніфікований характер; 2) суб'єктивна (динамічна) – реалізується через матеріально-правові та процесуальні правовідносини, що виникають з факту вчинення адміністративного правопорушення (проступку) (фактична підстава адміністративної відповідальності) між державою в особі уповноважених суб'єктів та суб'єктом, що вчинив правопорушення, тобто має конкретний персоніфікований характер. При цьому трансформація однієї площини в іншу забезпечується реалізацією державного примусу у санкційному вигляді у формі заходів адміністративної відповідальності шляхом правозастосовної діяльності уповноважених суб'єктів (процесуальна підстава адміністративної відповідальності).

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина. К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
2. Адміністративне судочинство: підруч.; за заг. ред. Т. Коломоєць; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний ун-т» Міністерства освіти і науки України. К.; Запоріжжя: Істина, 2009. 344 с.
3. Банчук О. Адміністративна відповідальність. Велика українська енциклопедія. 2020. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративна_відповідальність
4. Бевзенко В. Адміністративне право: забута спадщина й невивчені уроки. З історії національної адміністративно-правової думки. *Юридичний вісник України*. 2019. № 31. С. 12–13.
5. Гончарук С. Адміністративна відповідальність: Сутність та окремі проблеми трансформації на сучасному етапі. *Юридичний вісник*. 2007. Т. 3. № 4. С. 57–60.
6. Гончарук С. Адміністративні стягнення в системі заходів адміністративного примусу та проблеми їх удосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 6. С. 35–45.
7. Городецька І. Адміністративне право України. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 192 с.
8. Гриценко І. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 45–50.
9. Гришина Н. Соціальний зміст адміністративної відповідальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна*. 2014. Вип. 17. С. 61–66.
10. Гришина Н. Соціально-правовий аспект адміністративної відповідальності: автореф. дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. 21 с.
11. Дембіцька С. Теоретико-правова характеристика інституту адміністративної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 18(1). С. 73–76.
12. Іванова О. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 26–21.
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР 1984*. Додаток до № 51. ст. 1122.
14. Колеснікова М., Калініченко Л. Теоретико-правові засади адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 102–107.
15. Коліушко І., Банчук О. Поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення в сучасному українському праві. *Право України*. 2008. № 4. С. 31–36.
16. Коліушко І., Банчук О. Поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення в сучасному українському праві. *Право України*. 2008. № 4. С. 31–36.
17. Колпаков В. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
18. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
19. Куркова К. Адміністративні процедури: проблема нормотворчості (досвід України та США). *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 272–275.
20. Лук'янець Д. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. Корецького НАН України, 2001. 220 с.
21. Матіос А. Зміст і сутність адміністративної відповідальності. *Право України*. 2006. № 2. С. 9–12.
22. Наливайко Л. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис... канд. юр. наук: 12.00.02. К., 2000. 180 с.
23. Поштаренко О. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179.

References:

1. Averianov, V. (2004). *Administrativne pravo Ukrainy* [Administrative Law of Ukraine]. Akademichnyi kurs: pidruch.: U dvokh tomakh: Tom 1. Zahalna chastyna. K.: Vydavnytstvo «Iurydychna dumka». 584 p. [in Ukrainian].
2. Kolomoiets, T. (2009). *Administrativne sudochynstvo: pidruch* [Administrative court proceedings]. Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Zaporizkyi natsionalnyi un-t» Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. K.; Zaporizhzhia: Istyna. 344 p. [in Ukrainian].
3. Banchuk, O. (2020). *Administrativna vidpovidalnist* [Administrative responsibility]. Velyka ukrainska entsyklopediia. URL: <https://vue.gov.ua/Administrativna-vidpovidalnist> [in Ukrainian].
4. Bevzenko, V. (2019). *Administrativne pravo: zabuta spadshchyna y nevyvcheni uroky. Z istorii natsionalnoi administrativno-pravovoi dumky* [Administrative law: forgotten heritage and unlearned lessons. From the history of national administrative and legal thought]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*. № 31. pp. 12–13. [in Ukrainian].
5. Honcharuk, S. (2007). *Administrativna vidpovidalnist: Sutnist ta okremi problemy transformatsii na suchasnomu etapi* [Administrative responsibility: The essence and specific problems of transformation at the current stage]. *Yurydychnyi visnyk*. T. 3. № 4. pp. 57–60. [in Ukrainian].
6. Honcharuk, S. (2006). *Administrativni stiahnennia v systemi zakhodiv administrativnoho prymusu ta problemy yikh udoskonalennia* [Administrative fines in the system of administrative coercion measures and problems of their improvement]. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*. № 6. pp. 35–45. [in Ukrainian].
7. Horodetska, I. (2011). *Administrativne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 192 p. [in Ukrainian].
8. Hrytsenko, I. (2008). *Formuvannia naukovykh pohliadiv shchodo instytutu administrativnoi vidpovidalnosti* [Formation of scientific views regarding the institution of administrative responsibility]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. № 1. pp. 45–50. [in Ukrainian].
9. Hryshyna, N. (2014). *Sotsialnyi zmist administrativnoi vidpovidalnosti* [Social content of administrative responsibility]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Karazina*. Vyp. 17. pp. 61–66. [in Ukrainian].
10. Hryshyna, N. (2008). *Sotsialno-pravovyi aspekt administrativnoi vidpovidalnosti* [Socio-legal aspect of administrative responsibility]: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv, 21 p. [in Ukrainian].
11. Dembitska, S. (2015). *Teoretyko-pravova kharakterystyka instytutu administrativnoi vidpovidalnosti* [Theoretical and legal characteristics of the institute of administrative responsibility]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriya: Yurysprudentsiia. Vyp. 18(1). pp. 73–76. [in Ukrainian].
12. Ivanova, O. (2012). *Yurydychna vidpovidalnist yak riznovyd sotsialnoi vidpovidalnosti* [Legal responsibility as a type of social responsibility]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. № 3 (25). pp. 26–21. [in Ukrainian].
13. *Kodeks Ukrainy pro administrativni pravoporushennia* [Code of Ukraine on Administrative Offenses] vid 7 hrudnia 1984 roku № 8073-X. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR 1984. Dodatok do № 51. st. 1122. [in Ukrainian].
14. Kolesnikova, M., Kalinichenko, L. (2019). *Teoretyko-pravovi zasady administrativnoi vidpovidalnosti* [Theoretical and legal principles of administrative responsibility]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 1. pp. 102–107. [in Ukrainian].
15. Koliushko, I., Banchuk, O. (2008). *Poniattia administrativnoi vidpovidalnosti ta administrativnoho pravoporushennia v suchasnomu ukrainskomu pravi* [Concept of administrative responsibility and administrative offense in modern Ukrainian law]. *Pravo Ukrainy*. № 4. pp. 31–36. [in Ukrainian].
16. Koliushko, I., Banchuk, O. (2008). *Poniattia administrativnoi vidpovidalnosti ta administrativnoho pravoporushennia v suchasnomu ukrainskomu pravi* [Concept of administrative responsibility and administrative offense in modern Ukrainian law]. *Pravo Ukrainy*. № 4. pp. 31–36. [in Ukrainian].
17. Kolpakov, V. *Administrativna vidpovidalnist (administrativno-deliktne pravo): navchalnyi posibnyk* [Administrative responsibility (administrative tort law)]. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 256 p. [in Ukrainian].
18. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
19. Kurkova, K. (2019). *Administrativni protsedury: problema normotvorchosti (dosvid Ukrainy ta SShA)* [Administrative procedures: the problem of rule-making (experience of Ukraine and the USA)]. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 6. pp. 272–275. [in Ukrainian].
20. Lukianets, D. (2001). *Instytut administrativnoi vidpovidalnosti: problemy rozvytku: monohrafiia* [Institute of administrative responsibility: development problems: monograph]. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. Koretskoho NAN Ukrainy, 220 p. [in Ukrainian].
21. Matios, A. (2006). *Zmist i sutnist administrativnoi vidpovidalnosti* [Content and essence of administrative responsibility]. *Pravo Ukrainy*. № 2. pp. 9–12. [in Ukrainian].
22. Nalyvaiko, L. (2000). *Konstytutsiino-pravova vidpovidalnist: pytannia teorii ta praktyky* [Constitutional and legal responsibility: issues of theory and practice]: dys... kand. yur. nauk: 12.00.02. K. 180 p. [in Ukrainian].
23. Poshtarenko, O. (2020). *Poniattia, sutnist ta zmist administrativnoi vidpovidalnosti v umovakh novoi paradyhmy administrativnoho prava* [Concept, essence and content of administrative responsibility in the conditions of the new paradigm of administrative law]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 3. pp. 174–179. [in Ukrainian].